

De leer der arbeidsverhoudingen

Bram Peper

In de sociale wetenschappen hangt de ontwikkeling van een wetenschapsgebied ten nauwste samen met bewegingen die zich in de maatschappij voordoen. Zijn die bewegingen „problematisch”, dan vormt dat een extra stimulans voor verhoogde belangstelling. Veel belangstelling blijkt van korte duur omdat de maatschappelijke woelingen waaraan zij ontspruit overgaan. Sociale wetenschappers zijn daarom nogal modegevoelig. Daar waar de belangstelling van sociale wetenschappers doordringt tot de „kern” van de zaak, blijken voorgangers in een ver verleden daarover reeds verstandige boeken te hebben geschreven. Zo worden vergeten schrijvers herontdekt en blijken bepaalde boeken opnieuw — of zelfs voor het eerst — actueel te zijn. De regering van Reagan heeft schrijvers en opvattingen tot leven gewekt, waarvan wij dachten dat zij definitief onder de dikke stoflaag van de geschiedenis waren opgeborgen. Nu volgens sommigen, keynesiaanse recepten niet meer werken, registreer ik het ontstaan van post-keynesiaanse studiekringen, een „revival” van het lange-golddenken (Kondratieff, Sam de Wolff), en van economen die de geldhoeveelheid als hét aangrijpingspunt voor economisch beleid aanwijzen. In de sociologie is het al niet anders.

Aldus ontstaat een concurrentie tussen bepaalde interpretatiekaders van, en oplossingen voor maatschappelijke problemen. Bepaalde wijzen van zien, bepaalde voorstellingen van zaken (paradigma's) betwisten elkaars positie. Eenzijdigheid kenmerkt het debat tussen de contestanten. Soms breekt — volgens de wetenschapstheoreticus Kuhn 1) — een inzicht door dat definitief de wetenschapsbeoefening op het andere been zet. Een voorbeeld daarvan is de linguïstische theorie van Noam Chomsky. Meestal blijkt „de waarheid” in het midden te liggen.

Het weinig problematische karakter van de arbeidsverhoudingen in ons land gedurende de eerste twintig jaren na de oorlog, is waarschijnlijk de oorzaak dat van wetenschappelijke zijde de belangstelling voor dit terrein uiterst gering is geweest. Op enkele juristen (Levenbach, De Gaay Fortman, Van der Ven) en economen (Pen, De Galan) na, werden de arbeidsverhoudingen toch vooral geduid als een (individuele) contractrelatie tussen werkgever en werknemer. De verzelfstandiging van het toen reeds collectieve karakter van die verhouding leidde nauwelijks tot een geconcentreerde aandacht voor dit interessante verschijnsel. De sociologie — naast recht en economie het vakgebied dat hiervoor speciaal be-

langstelling zou moeten hebben — was in die dagen te druk met het verwerven van een academische status.

Sinds de tweede helft van de jaren zestig raken de arbeidsverhoudingen in een stroomversnelling en worden zij „problematisch”. Sinds die tijd ook zien wij gestaag het aantal studies toenemen. Vanuit verschillende vakdisciplines — vooral weer recht, economie en nu ook sociologie — worden aspecten van de arbeidsverhoudingen aan een serieuze studie onderworpen. Langzamerhand — in de jaren zeventig — begint het studiegebied van de arbeidsverhoudingen zich te verzelfstandigen. Die verzelfstandiging vindt haar vertrekpunt in het inzicht dat het hier vooral gaat om *verhoudingen tussen grote collectiviteiten* — werkgevers, werknemers en overheid — van duurzame aard.

In een uitstekend artikel heeft Reynaerts onlangs de wording van de leer der arbeidsverhoudingen beschreven 2). Hij spreekt nadrukkelijk over leer of kunde, omdat het hier een studieterrein betreft dat de bijdragen nodig heeft van verschillende disciplines. Want de arbeidsverhoudingen hebben naar zijn inzicht „meer te maken met het tot stand brengen van een geheel van kennis en inzichten over een samenhangend probleemveld, dat juist niet vanuit één aspect afdoende kan worden geanalyseerd en verklaard” 3). Het „resultaat van de studie wordt eerder gemeten in het zo volledig mogelijk, werkelijkheidsnabij verstaan van het gehele probleemveld, dan in het formuleren van abstracte inzichten in één bepaald facet van dit probleem” 4). Wel meen ik — met Reynaerts — dat nieuwe inzichten vooral door een disciplinaire benadering kunnen worden gewonnen. Theorievorming die het gehele systeem van arbeidsverhoudingen wil omvatten loopt — zoals dat bij de bekendste „theoreticus” Dunlop het geval is — het gevaar in nietszeggendheid uit te monden 5).

Het is bekend dat de verzelfstandiging van het studieveld der arbeidsverhoudingen („industrial and labor relations”) al enkele decennia geleden haar beslag heeft gekregen in de Angelsaksische wereld (VS, VK). Het vasteland van Europa geeft op dit punt een wat gevarieerd beeld te zien 6). Nederland hoort duidelijk bij de achterblijvers. Zo langzamerhand wordt het tijd dat de arbeidsverhoudingen als studiegebied (leer, kunde) — vgl. bestuurskunde, organisatiekunde, bedrijfskunde — een eigen plaats krijgt in de academische wereld. Voor zover mij bekend, is Reynaerts de enige hoogleraar die expliciet de leer der arbeidsverhoudingen in zijn leeropdracht heeft. En dan te weten dat aan onnoemelijk veel „lagere” opleidingen — b.v. sociale academies, instellingen voor hogere sociale arbeid, personeelswerk e.d. — de specialisatie arbeidsverhoudingen al vaste grond onder de voeten heeft.

Tot op de dag van vandaag kan het gebeuren dat horden macro-economen, juristen en sociologen afstuderden, vervolgens een functie aanvaarden waarin zij dagelijks met het sociaal-economisch beleid te maken hebben, zonder maar de geringste notie te hebben van krachten en kenmerken die de verhoudingen tussen werkgevers, werknemers en overheid tekenen. Zo langzamerhand is er genoeg kennis en inzicht opgebouwd om een multidisciplinair studiegebied van de arbeidsverhoudingen als volwaardige academische studie te rechtvaardigen. Het belang van dit terrein behoort, naar ik hoop, geen verdere toelichting. Modieus is het terrein al evenzeer. Het artikel van Reynaerts levert — voor wie het nog niet wist — het overtuigende bewijs 7).

1) Een pregnante samenvatting van de opvattingen van Kuhn vond ik bij George Ritzer, *Toward and integrated sociological paradigm*, Boston, 1981, blz. 2-6.

2) W. H. J. Reynaerts, *Arbeidsverhoudingen, een studieveld in ontwikkeling*, *Sociaal Maandblad Arbeid*, april 1981, blz. 289-301.

3) Idem, blz. 298.

4) Idem.

5) Dat Reynaerts mij indeelt bij de Dunlop-school berust — voor zover ik kan nagaan — op een vergissing. Ik voel mij het best thuis bij een historisch-sociologische benadering, omdat de socioloog — naast inzichten uit andere wetenschappen — per definitie de beweging in en tussen groeperingen (collectiviteiten) tot zijn vakgebied rekent. Daarmee komt de socioloog te zitten in het hart van de goede en evenwichtige definitie die Reynaerts geeft van het vakgebied van de arbeidsverhoudingen, nl. „de bestudering van de groepsvorming in het arbeidsbestel en het daarmee verband houdende proces van regelvorming rondom de individuele basisbetrokking tussen werkgever en werknemer” (Reynaerts, op cit., blz. 297).

6) W. H. J. Reynaerts, op cit., blz. 290-294.

7) Idem, blz. 301